

MŰHELY

KESZEG ANNA

AZ IDENTITÁSPOLITIKÁK MÉDIA- ÉS IRODALOMTÖRTÉNETE Beszélgetés Hermann Veronika irodalom- és médiakutatóval

Kulcsszavak: politika, irodalom, politizálás, identitáspolitikák

2020-ban jelent meg Hermann Veronika Helyettem a nyelv. Identitáspolitikák az irodalomban című kötete az Erdélyi Múzeum-Egyesület Letöltés média- és kommunikációtudományi könyvsorozatában (Kolozsvár, 2020). A könyv a szerző doktori dolgozatának szerkesztett változata, melyet az Eötvös Loránd Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktoriskolájában védett meg, miközben ugyanazon intézmény Média és Kommunikáció Tanszékén oktatott. A könyvről, szakmai meggyőződésekről, irodalom- és médiatudomány viszonyáról Keszeg Anna, a sorozat alapító-szerkesztője kérdezte a szerzőt.

*

Mindketten alapvetően irodalmár végzettségűek vagyunk, miközben médiatudományi tanszéken oktatunk. A Helyettem a nyelv. Identitáspolitikák az irodalomban is egy nagyon irodalom-fókuszú könyv. Hogyan került nálad közel egymáshoz ez a két diszciplína? Milyen diszciplináris határokat látsz? Vagy inkább arról van szó, hogy ugyanannak a világnak ugyanazon jelenségeit értjük meg más médiumok felől a két területen?

Úgy gondolom, hogy inkább az utóbbiról van szó: ha megnézzük a média-tudomány vagy a kultúratudomány kialakulását az 1960-as évektől kezdve, azt látjuk, hogy a művelői a klasszikus nagy diszciplínák, különösen pedig az irodalomtudomány felől érkeztek. A mai médiakutatók között is számosan vannak, akik irodalmárként kezdtek, vagy ilyen végzettségük van: az irodalomértés – és így annak tudományos megközelítései lényegében a világot behálózó szövegrendszerek közötti szelektálást teszik lehetővé, olyan struktúrákat sajátít el az ember, amelyek minden típusú szöveg megértésére alkalmassá teszik. A narratívák, a dramaturgiai megoldások, a befogadói oldalról szóló elméletek, a szövegek ideológiai telítettsége vagy éppen esztétika és hermeneutika viszonya minden olyan értelmezésben releváns, amely valamilyen

kulturális szöveg megértéséhez vezet. A megértést nem véletlenül hangsúlyozom: végső soron mégiscsak ez a társadalom- és humán tudományok lényege.

Ugyanannak a kérdésnek a diszciplína-elméleti oldala: hogy látod, a legnagyobb presztízsű médiumnak, az irodalomnak a vizsgálata milyen tanulságokat hozhat a médiatudománynak? És tágabban, ma a médiumok nagy láthatósági versenyében milyen helye van az irodalomnak?

Ahogy az előbb is utaltam rá, az irodalmi szöveg működésének, modell-szerűségének, sőt: szövegszerűségének megértése minden, más típusú szöveg megértéséhez közelebb visz. De nemcsak emiatt érdekes a két tudományág viszonya. Az irodalomtörténet ugyanis – még ha minden elméleti megfontolástól meg is szabadítom – evidensen társadalomtörténet is, hiszen a szövegek nem csak úgy, a légtérben keletkeznek, hanem saját korszakuk intézményeinek, kánonjának, társadalmi imagináriusának, egyáltalán: episztémájének termékei. A szépirodalom az elmúlt évtizedekben szerintem felismerte, hogy milyen versenyben kell helyt állnia, és kultúránként eltérő, struktúrájában mégis hasonló választ adott erre a kihívásra. A digitális irodalomnak, a laikus műfajoknak, az irodalom közösségi médiabeli megjelenéseinek vagy éppen a kiadói stratégiák változásainak nálam sokkal jelesebb szakértői vannak – például Gács Anna vagy Glózer Rita – de ezeknek a létezése máris bizonyíték arra, hogy irodalomnak sok mindent nevezhetünk – amíg van olvasója. Emellett ott vannak az általam kedvelt történeti analógiák tanulságai: a regény a 18. század végének újítása volt, a fikció és a valóság viszonya más volt a 19. század elején, mint ma, a kánonban is más helyet foglaltak el a különböző műfajok, mint most: az irodalom nem egy szent állandó, hanem folyton változó közeg, egyben pedig a legfontosabb médium.

A könyved alcíme Identitáspolitikák az irodalomban. Majd a könyvedben szerepel a következő mondat: „Az identitás, az identitásválság és az identitásmodell az elmúlt évtizedek társadalom- és kultúratudományi diskurzusainak vezető fogalmaivá, a velük való foglalatosság pedig intellektuális divattá vált” (11.). Az identitáspolitikák a kortárs politikai kontextusokban nagyon terhelt kifejezés, annak ellenére, hogy univerzális fogalom, sokszor kapcsolják össze egy neoliberális politikai beszédmóddal. Nálad milyen fogalmi háttére van az identitáspolitikának? Milyen szerzőkre támaszkodva használod?

Az identitáspolitikának egy viszonylag szikár kiterjesztését próbáltam meg használni, annál is inkább, hiszen a 19. századi szövegek és az akkori társadalmi kontextus tekintetében nem érdemes a neoliberális koncepciót nézni, talán nincs is értelme. Ami engem a legjobban érdekelt, hogy azok a diszkurzív, a nemzet, a közösség meghatározására irányuló kísérletek, amelyek alapvetően a szépirodalomban mentek végbe a 19. század elején – elsősorban a korszak egyik sztárműfajában, a honfoglalási eposzban – hogyan szervesültek politikai koncepcióként, hogyan lettek az autonómia követelésének alapjaivá, másképpen fogalmazva: hogyan hozott létre egy fikció tartós politikai közösséget. A mai, ma már persze nagyon elhasznált, kiüresített

és jelentését veszített nacionalista szölamok egy része ebből az időből származik. Ebből is látszik, hogy az irodalom hatása lenyűgöző lehet tartósságában.

Újraírja-e a magyar irodalomtörténetet ez az identitáspolitikai olvasat? Milyen szerzők értékelődnek fel, kik azok, akik az identitáspolitikák tekintetében új beszédmódot, hangot hoztak a magyar irodalomtörténetben? A könyvednek van bármiféle kánonállító szándéka?

Rögtön az utolsó kérdéssel kezdeném, nincs kánonállító szándéka, nem is hinném, hogy ez a mai tudományos-diskurzív széttagoltságban (vagy reménytelibben fogalmazva, diverzitásban) bárkinek szándéka lehetne. Arról nem is beszélve, hogy szaktudományos munkák ma már ritkán fejtenek ki nagyobb társadalmi hatást, az irodalmi kánon végcélja pedig mégiscsak az olvasó. Mindazonáltal hasznosnak tartanék egy olyan irodalomtörténetet, ami kifejezetten ilyen szűrőn keresztül nézi meg a szövegek keletkezését és működésmódját, különös tekintettel a sokszor láthatatlan női vagy kisebbségi szerzőkre. Lehet, hogy ez unalmasnak tűnik, mindig a női szerzőkkel jönni, de ma Magyarországon nem is lehetne aktuálisabb: a középiskolai irodalomoktatásból például teljesen kiszorították a női szerzőket, és hiába van a kortárs irodalom tereiben erre nagyon sok jó kezdeményezés, az átlagirodalom magyarul még mindig az öreg, fehér férfi a szerző. Pedig, ha körbenézünk rendszeren, akkor ez korántsem így van. Hasonló a probléma itt, mint például a Black Lives Matter mozgalom álkonzervatív értelmezésében, hogy ugye mi van a többi étellel, azok nem számítanak? Dehogynem, csak itt most nem arról van szó, hanem specifikusan egy létező társadalmi problémáról. Azok az emberek hópihéznak, akik megsértődnek azon, ha valaki megjegyzi, hogy a világ nem homogén. Nem lesz attól kevésbé jó egy öreg, fehér, férfi szerző, ha közben kiderül, hogy élvonalbeli női szerzők is vannak, és nemcsak a kortárs irodalomban. Az identitáspolitika célja általában a több, és nem a kevesebb, a láthatóság, és nem az elrejtés. Annyira átpolitizálták ezt a kérdést, hogy sokan bele sem fognak a tematizálásába, félnek vagy fáradtak. Pedig érdemes lenne kimondani jó hangosan, jó sok embernek, mennyire retrográd a magyar társadalomszemlélet, mennyire retrográd a tudományszemlélet, és ennek óriási katalizátora a politika. Ha nem teszünk így, örökre beleragadunk azokba a szölamokba, amiket, hogy egy irodalmi közhellyel éljek, már Ady Endre is nagyon pontosan megírt több mint száz évvel ezelőtt. Ideje lenne továbblépni.

Milyen irányokba tervezel tovább építkezni? Mennyire foglalkoztatnak identitáspolitikák más médiumokban megjelenő kérdései?

Az irodalmi elbeszélések alapvetően kultúratudományos, kritikai olvasatától egyenes út vezetett más médiumban megjelenő elbeszélések vizsgálatához. Ha a 19. századi értelmezői rendszerek és társadalmi folyamatok elsődleges terepe az irodalom volt, úgy ma ugyanezt a népszerű kultúra termékeiben találjuk meg. Irodalommal, irodalomkritikával folyamatosan foglalkozom, de emellett jó ideje oktatói és kutatói szinten is foglalkozom sorozatelemzéssel, illetve a szeriális mozgóképes tartalmakban (direkt nem mondom, hogy televíziós) megjelenő identitásmodellekkel- és politikákkal. A popkultúra azért is fontos terepe a

kultúratudománynak, mert jó lakmuszpapírként reagál a társadalmi folyamatokra. Jelenleg szerintem a legnagyobb veszélyt a populista, szélsőjobboldali politikai formációk térnyerése jelenti, ahogyan ezt Magyarországon naponta tapasztaljuk, de világviszonylatban is probléma. Donald Trump több tízmilliós rajongótábora nem tűnik el hirtelen csak azért, mert éppen más az elnök az Egyesült Államokban, legfeljebb alternatív terekbe szorúlnak, és még mindig úgy gondolják, hogy egy ilyesfajta politika jelenthet megoldást a különben abszolút létező problémáikra. A bizonytalanság – amelyre a pandémia okozta szorongás és gazdasági válság csak ráerősít – a digitális megfigyelés kultúrája, a bezárkózás, az avított nacionalizmus, a nőellenes politikai szövegek mind ott vannak a popkultúra termékeiben, fontos vizsgálni, hogy miért és hogyan.

ISTORIA MEDIATICĂ ȘI LITERARĂ A POLITICILOR DE IDENTITATE
Interviu cu Veronika Hermann, cercetător literar și media

(Rezumat)

Acest interviu este o discuție între Veronika Hermann, lector la Universitatea Eötvös Loránd din Budapesta și Anna Keszeg, lector la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, vizând noua carte a lui Hermann, intitulată *Helyettem a nyelv* (*Limba, în locul meu*), publicată la Editura Societății Muzeului Transilvan. În cadrul interviului se discută probleme de politică identitară și de literatură, aspecte disciplinare ale teoriei literare și ale studiilor mediatice, legate de texte ale literaturii maghiare din secolele 19–21.

Cuvinte cheie: politică, literatură, politicizare, istorie literară, politică identitară.

MEDIA AND LITERARY HISTORY OF IDENTITY POLICIES.
An interview with Veronika Hermann, literary and media researcher

(Abstract)

The interview is a discussion between Veronika Hermann, lecturer at Eötvös Loránd University Budapest and Anna Keszeg, lecturer at Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca regarding Hermann's newly published book entitled *Helyettem a nyelv* (*Language Instead of Me*) published at the Publishing House of the Transylvanian Museum Society. The interview focuses on issues of identity politics and literature, disciplinary aspects of literary theory and media studies related to texts of the Hungarian literature from the 19th to the 21th Century.

Keywords: politics, literature, politicisation, literary history, identity politics.

Babeș-Bolyai Tudományegyetem
Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézet
Kolozsvár / Cluj-Napoca
str. Gen. Traian Moșoiu nr 71
keszeg.anna@fspac